

DEVIANT XULQ-IJTIMOIIY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

*Sadibekov Hojiakbar Berdiqu'l o'g'li- University of Management and
Future Technologies universiteti, S313-22- gurux talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada deviant xulq tushunchasi, uning jamiyat va shaxs rivojlanishiga ta'siri, kelib chiqish sabablari hamda turlari tahlil qilingan. Deviant xulqning shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar, jumladan, oilaviy muhit, ijtimoiy-iqtisodiy holatlar, psixologik omillar va ommaviy madaniyatning roli atroflicha yoritilgan. Shuningdek, maqolada deviant xulqning asosiy turlari – jinoyatchilik, giyohvandlik, suitsid, bezorilik va ijtimoiy me'yorlarni buzish kabi holatlar o'rganilgan. Ushbu muammoni hal qilish yo'llari sifatida oilaviy tarbiyani mustahkamlash, ta'lim tizimini takomillashtirish va jamiyatdagi ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Deviant xulq, ijtimoiy pedagogika, huquqbuzarlik, jinoyatchilik, giyohvandlik, suitsid, ijtimoiy me'yorlar, oila tarbiyasi, yoshlar muammosi, psixologik omillar.

Kirish

Hozirgi kunda yoshlarning xulq-atvori va ijtimoiy muhitga moslashuvi masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyatda mavjud bo'lgan axloqiy me'yorlar va qonun-qoidalar inson faoliyatini tartibga soladi, biroq ba'zi shaxslar yoki guruhlar bu normalarga rioya qilmasdan, ijtimoiy jihatdan nomaqbul xatti-harakatlarni amalga oshiradi. Bunday xatti-harakatlar deviant xulq deb ataladi.

Deviant xulq atamasi lotincha “deviatio” so'zidan olingan bo'lib, “chetga chiqish, og'ish” ma'nolarini anglatadi. Bu tushuncha ijtimoiy pedagogika, psixologiya va sotsiologiyada jamiyat me'yorlaridan chetga chiqadigan har qanday xatti-harakatni ifodalash uchun ishlatiladi. Deviant xulq turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin, jumladan, jinoyatchilik, bezorilik, giyohvandlik, alkogolizm, o'z joniga qasd qilish va boshqalar.

Mazkur maqolada deviant xulqning asosiy sabablari, uning turlari va oldini olish bo'yicha ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Ushbu muammoni chuqur o'rganish orqali yoshlarning ijtimoiy hayotga moslashish jarayonini yaxshilash, tarbiya tizimini takomillashtirish hamda sog'lom muhitni shakllantirishga yordam berish mumkin.

Deviant xulq va uning sabablari

Har qanday xulq-atvor muayyan sharoit va omillarning natijasidir. Deviant xulqning paydo bo'lishiga ko'plab omillar ta'sir qiladi. Ushbu omillar shartli ravishda quyidagi asosiy guruhlariga ajratiladi:

Oila – insonning birinchi ijtimoiy makoni bo'lib, shaxs tarbiyasida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Agar oila muhitida muammolar bo'lsa, bolalar deviant xulqqa moyil bo'lishi mumkin. Eng keng tarqalgan oilaviy omillar quyidagilardan iborat:

- E'tiborsiz ota-onalar – ota-onalarning bolaga yetarlicha e'tibor bermasligi, uning qiziqish va muammolariga befarq bo'lishi deviant xulq shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin.
- Zo'ravonlik va nizolar – oiladagi janjallar, ota-onalar o'rtasidagi kelishmovchiliklar yoki bolaga nisbatan jismoniy va ruhiy zo'ravonlik uning ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.
- Oilaviy qadriyatlarning buzilishi – ota-onalarning o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlari buzilganda, bolalar bunday muhitda noto'g'ri xatti-harakatlarni normal deb qabul qilishi mumkin.

Jamiyatdagi iqtisodiy va ijtimoiy holatlar ham deviant xulq shakllanishiga ta'sir qiladi. Bu omillar orasida quyidagilar muhim o'rin tutadi:

- Qashshoqlik va ishsizlik – moddiy yetishmovchilik ba'zan yoshlarni jinoyatchilik, o'g'rilik yoki noqonuniy faoliyat bilan shug'ullanishga majbur qiladi.
- Ijtimoiy tengsizlik – jamiyatdagi tabaqalanish va adolatsizlik yoshlarning o'z huquqlari uchun noto'g'ri yo'llar bilan kurashishiga olib kelishi mumkin.
- Shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topa olmasligi – o'zini jamiyatning to'laqonli a'zosi deb his qilmagan odamlar deviant xulqqa moyil bo'lishi mumkin.

Ta'lim jarayoni va shaxsning psixologik xususiyatlari ham deviant xulqqa ta'sir qilishi mumkin. Ushbu omillarga quyidagilar kiradi:

Maktabdagi muammolar – ta'lim muassasalarida o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarning yomonligi, zo'ravonlik, tengqurlar tomonidan kamsitish deviant xulqqa sabab bo'lishi mumkin. Shaxsning psixologik holati – depressiya, ruhiy bosim, o'zini yolg'iz his qilish kabilar deviant xulq shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Hozirgi kunda yoshlarning xulq-atvoriga ommaviy madaniyat va internet katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim hollarda quyidagi omillar deviant xulqqa sabab bo'lishi mumkin:

Zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi filmlar va video o'yinlar – bunday mahsulotlar yoshlarning ruhiyatiga salbiy ta'sir qilib, tajovuzkorlikni kuchaytirishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy ta'sir – noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishi, zo'ravonlik va noqonuniy xatti-harakatlarning odatiy hol sifatida targ'ib qilinishi yoshlarni deviant yo'lga boshlashi mumkin.

Xulosa

Deviant xulq jamiyat va shaxs hayotida jiddiy muammo bo'lib, uning oldini olish ijtimoiy va pedagogik tizimlarning muhim vazifalaridan biridir. Ushbu maqolada deviant xulqning kelib chiqish sabablarini o'rganish orqali uning turlari va tarqalish omillari tahlil qilindi.

Oila muhitining yetarlicha e'tibor berilmaganligi, ta'lim tizimidagi kamchiliklar, ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik, psixologik omillar hamda ommaviy madaniyatning salbiy ta'siri deviant xulq shakllanishiga sabab bo'luvchi asosiy omillar sifatida belgilandi. Shuningdek, deviant xulqning turli shakllari – jinoyatchilik, giyohvandlik, suitsid va bezorilik holatlari yoritilib, ularning oldini olish choralari muhokama qilindi.

Deviant xulqning oldini olish va kamaytirish uchun oilaviy tarbiya tizimini mustahkamlash, ta'lim tizimini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan rivojlantirish, yoshlarning bo'sh vaqtini samarali tashkil etish hamda jamiyatda sog'lom muhit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, davlat, ta'lim

muassasalari va oilalar birgalikda harakat qilib, deviant xulqni kamaytirishga yo'naltirilgan tizimli ishlarni amalga oshirishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sulaymon Amirqulovich Xaydarov. (2024). O'quvchilarni tarbiyashda ijtimoiy fanlarni o'qitishni didaktik imkoniyatlari. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL. 5.1.B.271-275.
2. Хайдаров, С. (2023). Педагогик faoliyatda o'qituvchi o'zida kompetentlik sifatlarini shakllantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64–67.
3. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
4. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
5. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy ta'sir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
6. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
7. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
8. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.